

VROME VROUWEN

VERRASSENDE
VERHALEN
OVER

HEILIGEN EN
HERRIE-
SCHOPPERS

GERTINE BLOM

LINOSNEDES DOOR INEKE WORKALA

INHOUD

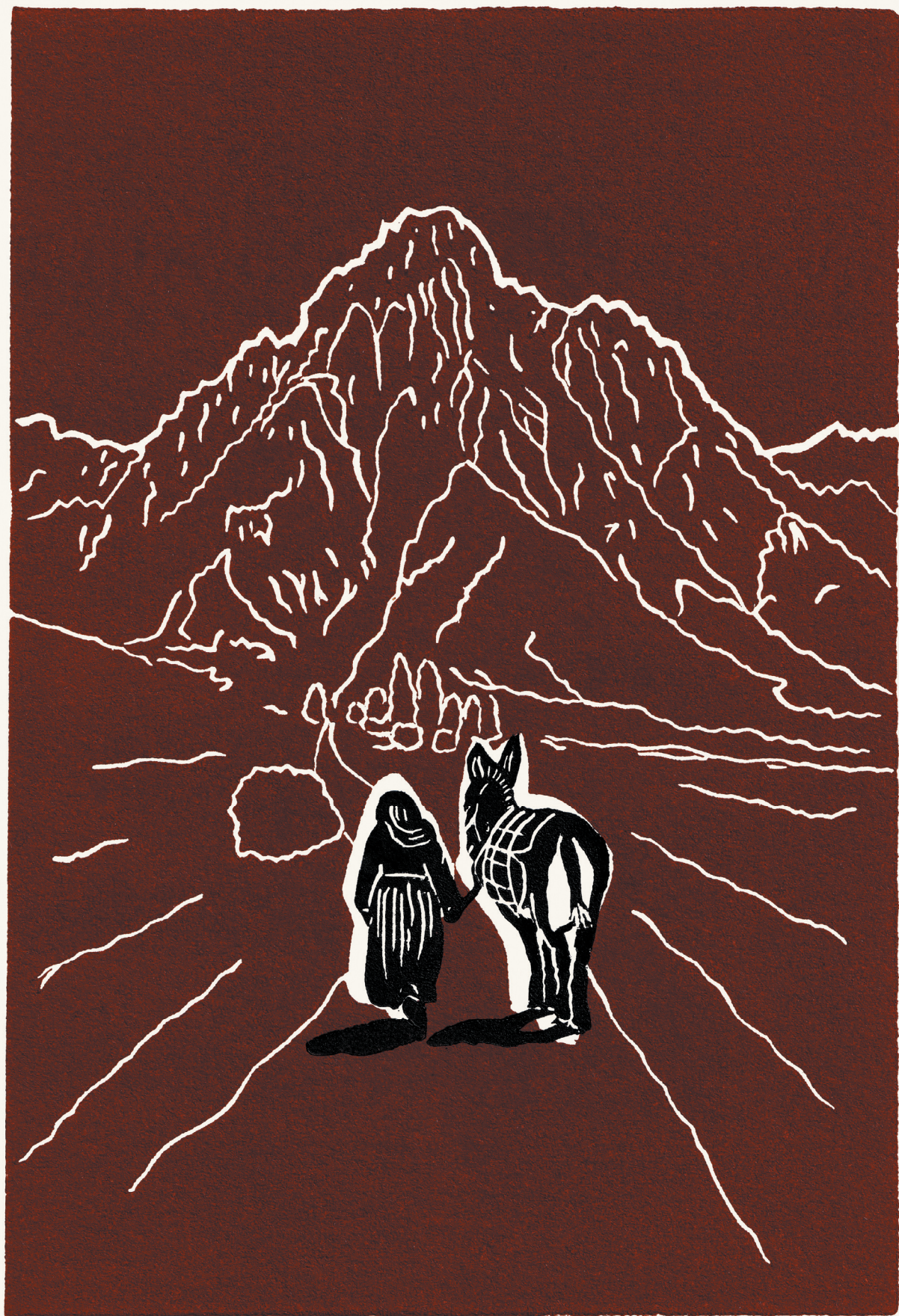
Inleiding	7
Egeria van Egypte – Op adem komen	10
Brigida van Kildare – Vuur in jezelf	20
Elisabeth van Thüringen – Met vreugde leven	30
Catharina van Siena – Echt vrij zijn	40
Juliana van Norwich – Vanuit kwetsbaarheid	50
Anna Maria van Schurman – Loslaten	60
Sojourner Truth – Profetisch spreken	70
Catherine Booth – Gedragen zijn	80
Thérèse van Lisieux – De kleine weg	90
Helen Keller – Voluit leven	100
Margot Alt – Je eigen weg gaan	110
Mahalia Jackson – Zingend verzet	120
Etty Hillesum – Innerlijke vrede	130
Inge Lievaart – Met aandacht leven	140
Madeleine l'Engle – Onverwachte wending	150
Dorothee Sölle – Binnen en buiten	160
Mercy Amba Oduyoye – De bril van vrouwen	170
Martine Vonk – Groen geloven	180
Dankwoorden	190
Over de auteurs	192
Bronnen	194

EGERIA VAN EGYPTE OP ADEM KOMEN

Ineke over Egeria

Op de plaat zie je Egeria samen met haar ezel lopen richting de berg Sinaï. Ik heb expres wat uitgezoomd, zodat je goed de verhouding ziet van de mens in vergelijking met de grootsheid van de natuur. Op een pelgrimsreis is dit een van de dingen waar je mee verbonden of geconfronteerd wordt.

Die berg was een ware beproeving voor Egeria, staat in haar reisverslag. Ze schrijft dat de klim veel inspanning en doorzettingsvermogen vereiste, maar dat dit alles het voor haar meer dan waard was om bij de plek te komen waar Mozes God ontmoette. *[Linosnede tweekleurendruk]*

En zo ben ik dan door de wil van Christus onze God, gesteund door de gebeden van de heiligen die ons vergezelden, en dan nog met enorme inspanning... – ik moest namelijk te voet omhoog, want op een rijdier omhooggaan was onmogelijk. Maar de inspanning was voor mij niet voelbaar, en de reden daarvan was dat ik zag hoe mijn verlangen volgens Gods wil in vervulling ging.

LEVEN (VIERDE EEUW)

Eigenlijk weten we over Egeria weinig meer dan dat ze een vrouw was uit de vierde eeuw. Maar ze is wel een vrouw met een bijzonder verhaal: ze schreef een dagboek van een lange pelgrimsreis naar heilige plaatsen in Palestina, Egypte en Syrië. Dat dagboek is voor een deel bewaard gebleven en vormt daardoor een uniek document. Je leest de eigen stem van een vrouw uit de vroege kerk.

Pas in de negentiende eeuw werd haar tekst herontdekt. Toen wist niemand meer wie de tekst eigenlijk had geschreven en moesten kenners speuren naar aanwijzingen. Dat de schrijver een vrouw is, wordt duidelijk doordat ze zich af en toe richt tot haar 'medezusters'. Het is goed mogelijk dat Egeria in haar woonplaats een groep vrouwen had met wie ze samenkwam om de Bijbel te bestuderen, zulke vrouwengroepen bestonden wel meer in die tijd. Die vrouwen noemt ze haar zusters en ze wil hen laten delen in wat ze zover van huis ziet. Door de manier waarop Egeria Latijn schrijft, bestaat het vermoeden dat ze uit het westelijke deel van het Romeinse Rijk kwam, wat nu Frankrijk of Spanje is.

Haar naam staat niet genoemd in de tekst, maar omdat een zevende-eeuwse monnik haar in een geschrift 'Egeria' noemt, staat ze zo bekend. Eerst werd gedacht dat Egeria wel uit hogere kringen moest komen om zo'n reis te kunnen maken, maar als je haar tekst leest, zie je dat ze vrij eenvoudig reist. Te voet, of met een ezel. Heel arm kon ze ook niet zijn, want ze was in staat om drie jaar van huis te zijn voor deze religieuze reis. Er zijn historische aanwijzingen dat haar reizen plaatsvonden tussen 381 en 384.

Het blijft gissen wie Egeria precies was. Maar het belangrijkste wat we van haar bezitten, zijn haar woorden. Egeria schrijft in de ik-vorm, wat het bijzonder persoonlijk maakt. Eerst reisde ze naar Constantinopel en vandaar naar Jeruzalem, wat haar standplaats was voor allerlei verschillende reizen naar heilige plaatsen en naar woestijnheiligen. Egeria reisde niet alleen, maar meestal in gezelschap van andere pelgrims. Als ze bij hun bestemming kwamen, lasen ze daar uit de Bijbel over die

bewuste heilige plaats, zoals op de berg Sinaï, waar ze over Mozes op de berg lazen. Ook hielden ze een viering. Zo voelde Egeria zich heel nauw verbonden met de gebeurtenissen uit de Bijbel.

Egeria bezocht ook plaatsen die voorkomen in wat we nu apocriefe geschriften noemen, heilige teksten die niet in de canon van de Bijbel terecht zijn gekomen. Zo bezocht ze met een andere vrouw het heiligdom van Thecla. Over Thecla lezen we in de 'Handelingen van Paulus en Thecla', een tekst over de avonturen van de apostel Paulus en Thecla, een jonge vrouw. Thecla was wijd en zijd bekend in de vroege kerk, maar is later in de vergetelheid geraakt.

Naast haar reisverslagen schreef Egeria ook uitgebreid over de liturgie in Jeruzalem. Ze vertelde bijvoorbeeld over hoe de hoogtijdagen en de heilige week voor Pasen gevierd werden. Haar geschrift is een rijke schat voor liturgiewetenschappers, die daaruit heel wat prachtige details te weten zijn gekomen over hoe de vroege kerk vierde.

OP ADEM KOMEN

Wat is dat toch met lopen? Iedereen lijkt er opeens van te houden. Terwijl het voorheen een wat kneuterig imago had, is een lange wandeling nu echt in – voor alle leeftijden.

Ik ben er zelf min of meer per ongeluk in gerold. Eigenlijk was het de schuld van mijn (toen nog kersverse) man. Op de vloer van de woonkamer in ons flatje in Kanaleiland bestudeerden we de wandelkaart van het gebied waar we naartoe wilden reizen. ‘Als we van daar naar daar willen, is het zo rechtstreeks helemaal niet ver,’ wees Eelco naar een wandelroute dwars door de bergen. Dat leek mij een onzalig idee. Tot dan toe had ik weliswaar regelmatig gereisd met een backpack, maar niet om mee te lopen. Ik reisde dan per trein of liftend. Geen haar op m’n hoofd die dacht dat het mogelijk was om te voet te reizen.

Toch waagden we het erop. Een bus nemen naar het andere – naar verluidt ook heel mooie – dal zou heel veel tijd kosten. Liften was helemaal een onzekere zaak. ‘Het is maar een kilometer of vijftien, dat kan best.’ En zo gingen we: onervaren, maar jong en aardig fit. Onze voeten brachten ons stap voor stap dichterbij ons doel voor die dag. We beklommen een berg en kwamen gewoon boven en werden plots reuze optimistisch. Maar toen de eerste euforie was weggezakt, verdween ook de zon achter de wolken. Het werd mistig, het begon te regenen. Ik werd moe. Mijn voeten deden pijn. Mijn zogenaamd waterdichte jas bleek niet echt waterdicht. De laatste kilometers moest ik mijn moedeloze tranen bedwingen en zo kwamen we doorweekt, doodmoe en met blaren aan op onze camping. Het grasveld waar we onze tent opzetten stond vol plassen. Je zou zeggen: alle ingrediënten compleet om dit nooit, echt nooit meer te doen.

Maar de volgende dag scheen de zon en voelden we ons zeer voldaan over onze prestatie. Nog een dag later begonnen we optimistisch aan een volgende voettocht over weer een berg en ook die dag kwamen we uiteindelijk bij ons einddoel aan. Het kon gewoon: lopen door de bergen.

Zo werd de liefde voor het lopen geboren. We zouden nog door vele bergen trekken met onze backpacks, wildkamperen op de mooiste plekken, zonsondergangen zien vanaf onze slaapmat. We zouden ons ook nog talloze keren afvragen waar we in vredesnaam aan begonnen waren, maar even zoveel keren ons hoofd en ons hart tot rust voelen komen. Het lopen liet de eindeloze maalstroom aan gedachten verstommen en bracht het leven terug tot de basis: eten, slapen, lopen. Dicht bij je lichaam, dicht bij de aarde. In de overweldigende grootsheid van de bergen is het gedoe van het gewone leven verdwenen, daar word je uit het gewone leven getild.

Niet voor niets zijn bergen altijd plaatsen geweest waar mensen zich dicht bij de hemel wisten. Ook Egeria, de pelgrim uit de vierde eeuw, ervaarde dat. Ze schrijft in haar dagboek hoe zwaar ze het had om de heilige berg van Mozes te beklimmen, de Sinaï. Het lukte haar alleen met hulp van God, maar toen ze eenmaal boven was, voelde ze de heiligheid van die bijzondere plaats. Ook Egeria kende momenten van wanhoop tijdens haar wandeltochten en ook zij dacht bij tijden dat ze het einde nooit zou halen. Misschien is het juist wel de wanhoop van onderweg, waardoor de vreugde aan het einde des te groter is.

Lopen verandert een mens. Dat gebeurt niet meteen op de eerste dag en ook op de tweede dag ben je meestal nog te veel bezig met hoe alles moet en hoe je lichaam voelt. Maar vanaf de derde dag begint alles op z'n plek te vallen. Je lijf vindt ritme, je hoofd vindt rust, het lopen brengt je nieuwe ruimte. Je begint andere dingen te zien en te voelen, en ook je gedachten verlaten hun geijkte padjes. Niet voor niets hebben talloze mensen het pelgrimeren ontdekt en zijn de wegen naar Santiago de Compostela overvol. Mensen zoeken naar betekenis en nieuwe inzichten, even weg uit het gewone leven dat ons overvraagt, een inspanning leveren die moet zorgen voor ontspanning. Op zoek naar een ervaring die het gewone overstijgt.

Egeria wandelde niet zomaar. Zij had een duidelijk doel: de heilige plaatsen uit de bijbelse teksten met eigen ogen zien en daarvan verslag doen voor haar zusters in haar thuisland. Bij elke bijzondere plaats was ze vol van dankbaarheid dat het haar gegeven werd om dit mee te maken. Het maakte haar een rijk en gezegend mens, juist ook omdat ze voortdurend mensen ontmoette die haar met gastvrijheid en vriendelijkheid tegemoettraden. Egeria's pelgrimsreis bracht haar niet alleen verbinding met God, maar ook met andere mensen.

Zo kan het lopen een vorm van gebed worden. Een manier om de stilte en de ruimte te vinden in jezelf door het ritme van het lopen en de ervaringen die op je pad komen. Het maakt je met iedere stap minder gebonden en daardoor vrij om de

zorgen en verantwoordelijkheden die thuis op je wachten, met nieuwe moed tegemoet te treden.

Bij het trekken door de bergen merkte ik dat ik geen behoefte had aan hogere gedachten. Ik wilde niet denken aan mijn werk of aan de toekomst, en zelfs de gedachte aan God kwam maar sporadisch op. Het was net alsof dat alles niet nodig was, omdat alles een plek in mijzelf had gevonden. Soms voelde ik me daar schuldig over. Juist hier in de bergen zou ik toch hoge en verheven gedachten moeten hebben, of me dicht bij God moeten voelen? Later begon ik het anders te zien. Ik hoefde niet te denken dat God zich ergens daar, buiten mij, bevond. Juist in de rust en ruimte van de wandeltochten was alles even heel.

Juist in de rust in mijzelf was God allang aanwezig.

LITURGIE

Deze liturgie is gericht op het vinden van rust in jezelf, waar je ook bent. Door in beweging te komen en je weg te verbinden aan God, kun je misschien iets van je innerlijke onrust stillen.

RITUEEL

Maak een wandeling, zo kort of lang als je zelf wilt. Doe dat in stilte, zonder muziek of andere vorm van afleiding. Vind een ritme waarbij je tot rust kunt komen.

BIJBELTEKST

Ik sla mijn ogen op naar de bergen.
Van waar komt mijn hulp?
Mijn hulp komt van de HEER,
die hemel en aarde gemaakt heeft (Psalm 121:1-2).

LIED

Geroepen om op weg te gaan,
om op te staan, te reizen
naar een land dat God zal wijzen.

Tekst: Schrijver onbekend, Liedboek – Zingen en bidden in huis en kerk 832

GEBED

God van de reizigers en thuisblijvers,
Geef mij kalmte in mijn hart
en rust in mijn lijf.
Dat ik die meedraag
waar ik ook ga.
Amen.

ZEGEN

God geve je
de kracht om vol te houden,
de moed om verder te gaan,
de genade om trouw te zijn,
aan God en aan jezelf.

BRIGIDA VAN KILDARE VUUR IN JEZELF

Ineke over Brigida

Brigida staat afgebeeld voor een Keltisch kruis als een verwijzing naar Ierland en het tijdperk waarin zij leefde. Het Keltische kruis verenigt het christelijke kruis met een cirkel. Dit staat symbool voor eenheid, eeuwigheid en de cyclus van het leven. Boven op het kruis bevinden zich drie knopen, die de heilige drie-eenheid symboliseren. Brigida houdt de eeuwige vlam vast en wijst met haar vinger omhoog, naar Jezus – onze lichtbron, brenger van het goddelijke licht. In de ring rondom het kruis liggen eikenbladeren, een verwijzing naar 'Kildare', wat 'kerk van de eik' betekent. De aanwezigheid van dieren verwijst naar Brigida als beschermheilige van gevogelte en vee. Om haar arm draagt zij een Brigida-kruis, een verwijzing naar de traditie van het vlechten van dit kruis op 1 februari. *[Linosnede met 23-karaats bladgoud]*

God zegene ons eten,
God zegene ons drinken.
Omarm onze huizen en harten,
o God.

LEVEN (450–525)

De Ierse Brigida leefde in de vijfde eeuw na Christus. Het christendom was nog maar net gearriveerd op het Ierse eiland. Wat over haar bekend is, zijn vooral legendes en volksverhalen. Zo bestaat het verhaal dat Brigida zo'n puur kind was, dat ze alleen de melk kon drinken van een witte koe. Ook was ze erg vrijgevig. Alles wat zij en haar moeder hadden, gaf ze weg, tot hun schaarse eten aan toe. Gelukkig werd dat eten op wonderbaarlijke wijze weer aangevuld. Overal waar Brigida kwam, begon de aarde te bloeien, zo zeiden de mensen later. Ze had dan ook een speciale band met de natuur.

Brigida's moeder, die christen was, leefde in slavernij. Brigida's vader was een plaatselijke hoofdman en moest niks van dat christendom hebben. Op haar tiende beval haar vader dat ze naar zijn hof moest komen om bediende te worden, maar ook daar gaf Brigida van alles weg, onder andere het dure zwaard van haar vader. Zo kreeg hij natuurlijk snel genoeg van haar. 'Of je het leuk vindt of niet,' zei hij, 'ik ga jou met je mooie ogen uithuwelijken en zal een goede bruidsschat voor je krijgen.' Waarop Brigida haar oog uitstak en zei: 'Hier heb je dat mooie oog!' Of haar vader daarop nog iets heeft gezegd, is niet bekend. (Uiteraard groeide dat oog gewoon weer terug.)

Brigida verzamelde een groep vrouwen om zich heen die dezelfde idealen hadden als zijzelf. Samen wilden ze een religieuze gemeenschap beginnen, maar daar was land voor nodig. Daarom vroeg Brigida een lokale vorst om land waar ze haar kerk op kon bouwen. Hij weigerde, zij bleef aandringen. Uiteindelijk zei hij geïrriteerd: 'Goed dan, je krijgt zoveel land als je jas kan bedekken.' Brigida had geen verdere aansporing nodig en gaf haar jas aan vier van haar zusters met de opdracht zover mogelijk in vier richtingen te rennen. Dat deden ze, en de jas bedekte uiteindelijk een enorm stuk land. Brigida kon haar klooster stichten in wat nu Kildare heet.

Vijftig jaar stond ze aan het hoofd van haar klooster. Haar gezag en invloed waren groot, later zouden mensen zelfs zeggen dat ze tot bisschop was gewijd. Per

ongeluk weliswaar: een bisschop had zich vergist en de gebeden voor een bisschopswijding uitgesproken. En daarmee werd Brigida bisschop.

Zij en haar medezusters bewaarden in hun klooster een eeuwige vlam, een symbool voor het licht van liefde en hoop, het licht van Christus. Ze hadden het vuur aangestoken en lieten het altijd branden. Elke nacht was een andere zuster aan de beurt om het vuur te bewaren. Het verhaal ging dat in Brigida's nacht de vlam – ook na haar dood – vanzelf bleef branden. Dit vuur zou echter toch uitdoven, want tijdens de Reformatie vernietigden de protestanten vele kloosters in Ierland, ook dat van Brigida. Maar ze werd niet vergeten. Na haar dood werd Brigida de vrouwelijke patroonheilige van Ierland en haar feestdag wordt ieder jaar op 1 februari gevierd.

VUUR IN JEZELF

Er zijn van die momenten dat je het vuur voelt branden. Een vuur dat te maken heeft met enthousiasme, met passie, met geestdrift. Je weet wat je te doen staat en het is alsof alles vanzelf gaat. Soms heeft het vuur te maken met verlangen, soms met een woede over onrecht, soms met een diep gevoel van verbinding. Het heeft met Pinksteren te maken, dat bijbelse feest waarbij de Geest zichtbaar was als vlammen en mensen aanvuurde om erop uit te gaan. Het is een vlam die het gevoel geeft dat je lééft.

Maar er zijn ook tijden dat het vonkje amper voelbaar is. Dat de dagen en weken grijs en kleurloos zijn. Dat je doet wat je moet doen en elke avond bij het tandenpoetsen denkt: weer een dag voorbij. Je zit tot over je oren in de verplichtingen van het alledaagse leven en de tijd trekt voorbij zonder dat je er grip op hebt. Er is eerder sleur dan geestkracht te vinden in het leven en je weet eigenlijk niet meer waarom je ooit zo vol was van je overtuigingen. Geloven is nog zo'n verplichting die saai en kleurloos is. Het is als het vlammetje van Brigida, dat zo lang zo trouw verzorgd werd om uiteindelijk geblust te worden door mensen die er niets meer bij voelden. Het kwetsbare vlammetje delfde het onderspit.

Spiritueel uitgeblust zijn, een geloofsburn-out: ik weet wel ongeveer hoe dat voelt. Na een tijd van vurig zoeken, opnieuw leren geloven en daarna enthousiast beginnen aan een roeping in de kerk, kwam er een tijd dat ik die bezieling niet meer zo voelde. Theoretisch vond ik het nog steeds heus wel interessant, maar het deed me niet zoveel meer. Het was alsof ik die vurigheid gewoon niet meer kon opbrengen en ik vreesde dat het te maken had met ouder worden. Dit gebeurt nu eenmaal met jeugdig enthousiasme, dacht ik. Alsof het gewoonweg te veel moeite kostte om altijd maar zo intens te voelen. Ik probeerde me erbij neer te leggen, maar ergens bleef er iets knagen en het voelde alsof ik als gelovige tekortschoot.

Natuurlijk ben ik niet de enige die zo'n periode heeft meegemaakt. In de hele kerkgeschiedenis kennen gelovigen dit soort tijden. Soms heel intens als een don-

kere nacht van de ziel, soms meer als een onverschilligheid tegenover wat eerst zo mooi was. En al net zo lang als de kerk oud is, zijn er wijze mensen geweest die anderen advies gaven over zo'n spirituele burn-out. Neem nu de woestijnheiligen uit de eerste eeuwen na Christus die voor een leven van afzondering en gebed hadden gekozen, maar ook weleens een moment van wanhoop beleefden. Blijf in je cel, was het advies van een wijze woestijnvader aan een jongere broeder die worstelde met het leven in de woestijn. Blijf in je kloostercel en doe gewoon wat je altijd doet: bidden en werken. Geloven hoeft je niet altijd te voelen, soms moet je gewoon volhouden.

Het was mijn geluk dat ik in de tijd van mijn spirituele onverschilligheid in Engeland woonde, waar ik wekelijks een anglicaanse viering bijwoonde met veel meer nadruk op ritueel en liturgie dan wat ik voorheen kende. Er was gewoonweg veel meer beweging in zo'n dienst: staan en knielen en een kruis slaan en naar voren komen om te knielen en te ontvangen. Het waren die bewegingen die mij erbij hielden. Er zat iets in die wekelijkse liturgie dat mij voedde op een manier die ik niet eerder meegemaakt had. Hoe langer ik me erin oefende, hoe meer rust ik vond in het ritme. Langzaam beseftte ik dat ik zoveel rust vond door deze liturgie, omdat ik me niet meer de hele tijd aan het afvragen was wat ik voelde en ervaarde. Geloof begon een plek te krijgen in mijn lijf door het ritme van de liturgie. Het ging woorden te boven, maar gaf me genoeg vertrouwen om me maar gewoon over te geven aan deze nieuwe ervaring. Geloven had blijkbaar meer dimensies dan ik had gedacht.

En langzamerhand, ergens in de afgelopen jaren, begon het vlammetje weer te branden. Het kan ook zijn dat het nooit helemaal is weggeweest. Ik merkte dat geloven weer een nieuwe glans kreeg. Niet dat ik het voorheen niet meer wist of niet meer geloofde, maar er kwam nieuw leven in. Ik had weer zin om erin te duiken. De onverschilligheid verdween.

Het is net als het oeroude Keltische ritueel waarbij de vrouwen des huizes iedere avond het vuur in de haard bedekten, terwijl ze de kolen eronder lieten gloeien. 's Ochtends bliezen zij de kolen weer aan om het vuur op te kunnen stoken. Een prachtig, betekenisvol beeld: er zijn altijd nog genoeg restjes over om het vuur weer mee aan te wakkeren. Blijf maar gewoon doen wat je altijd al deed.

Ook Brigida's vlam ging niet definitief verloren in de geschiedenis. Aan het begin van de negentiende eeuw ontstond er elders in Ierland opnieuw een kloosterorde rond de inspiratie van Brigida. En in de jaren negentig van de vorige eeuw kwamen er zusters van die orde naar Kildare, de plaats waar alles begon. Eerst voor een een-

malige ontmoeting. Maar toen bij die ontmoeting weer een vlam werd ontstoken, ging er ook figuurlijk een vlammetje branden: 'Wat als we die vlam hier weer een plek geven?'

Zo ontstond in Kildare een religieus centrum dat vandaag de dag nog steeds bloeit: een plaats voor interreligieuze ontmoeting, waar thema's als vrede en gerechtigheid hoog in het vaandel staan en waar Brigida's verhaal opnieuw verteld wordt. En de vlam? Die kreeg weer een eigen plek. In een houder van oeroud hout brandt de vlam opnieuw, als baken van hoop, gerechtigheid en vrede voor Ierland en de wereld – zoals de zusters zelf zeggen.

Net zoals de zusters van Brigida de eeuwige vlam bewaarden, bewaren ook wij een vlam in onszelf. Misschien half verscholen, misschien gloeien de kolen amper nog. Maar kolen kunnen aangeblazen worden, vuur kan worden aangewakkerd.

ACHTTIEN LEVENS VOL GELOOF, MOED EN EIGENZINNIGHEID

In dit prachtig uitgevoerde boek portretteren theoloog Gertine Blom en kunstenaar Ineke Workala bekende én minder bekende vrouwen uit de geschiedenis van kerk en geloof. Van Dorothee Sölle en Etty Hillesum tot Mahalia Jackson, Elisabeth van Thüringen en Inge Lievaart: elke vrouw gaf op haar eigen manier kleur aan haar geloof en haar tijd.

Elk hoofdstuk bevat een lino-snede, een levensverhaal, een persoonlijke reflectie en een kleine liturgie. Zo komen achttien bijzondere vrouwen tot leven en wordt zichtbaar hoe rijk en veelkleurig de geschiedenis van vrouwelijke geloofsgetuigen is.

**Een bron van inspiratie voor heiligen en
herrieschoppers van deze tijd.**

GERTINE BLOM is theoloog en predikant. Ze is bekend van het platform vromevrouwen.nl, waarmee ze vergeten verhalen van vrouwen uit de kerkgeschiedenis zichtbaar maakt.

INEKE WORKALA is kunstenaar en illustrator. Met haar karakteristieke lino-snedes wekt zij deze *Vrome vrouwen* tot leven.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4556 3 • NUR 707

9 789043 545563